

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΩΝ

Μαρία Νεγρεπόντη Δελιβάνη, 2007, *Τα αδιέξοδα της ελληνικής οικονομίας*, Αθήνα, Το Οικονομικόν-Εκδόσεις Σμπίλιας, 243 σελ.

Η πρώτη γυναίκα πρύτανης ελληνικού πανεπιστημίου, συγγραφέας τριών από τα πιο σημαντικά ελληνικά οικονομικά βιβλία της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα, της *Συνωμοτικής παγκοσμιοποίησης* (2002, εκδόσεις Παπαζήση), των *Παιδιών της παγκοσμιοποίησης: τρομοκρατία και φασισμός* (2004, εκδόσεις Παπαζήση) και της *Τύχης του ευρώ μετά την κηδεία του Συμφώνου Σταθερότητας* (2004, Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Κ. Σφακιανάκη και Ιδρύματος Δ. και Μ. Δελιβάνη) επανέρχεται δομύτερη με τα *Αδιέξοδα της ελληνικής οικονομίας*.

Πρόκειται για διαλέξεις και για μια σειρά άρθρων που έχουν δημοσιευθεί σε εφημερίδες και περιοδικά, τα οποία αναφέρονται στα προβλήματα αλλά και στις δυνατότητες της ελληνικής οικονομίας, στην περίοδο 1996-2006. Οι επισημονικές αυτές εργασίες δεν έχασαν την επικαιρότητά τους, γεγονός που σημαίνει ότι δεν προωθήθηκε η επίλυση διαρθρωτικών προβλημάτων και η αντιμετώπιση των αρνητικών ιδιαιτεροτήτων της ελληνικής οικονομίας. Κατατάσσονται σε 4 ενότητες: την ανεργιά, την πολιτική των ελληνικών

κυβερνήσεων, τη μόνιμη άδικη εισοδηματική-δημοσιονομική πολιτική, το χρηματιστήριο και, τέλος, την ενότητα Ελλάδα-κόσμος, πράγμα που βοηθά τον αναγνώστη να επικεντρωθεί στην ανάλυση του θέματος που τον ενδιαφέρει.

Μερικά από τα πιο σημαντικά συμπεράσματα του βιβλίου είναι:

α) *Οι άτυχες επιλογές της μακροοικονομικής πολιτικής* των ελληνικών κυβερνήσεων, όπως η μακροχρόνια λιτότητα που εμφανίστηκε και επιβλήθηκε ως μονόδρομος και η σταθεροποίηση, είχαν τα εξής αποτελέσματα: α) Περιορισμό του εισοδήματος των μισθωτών που αποτελούν το 46% του συνόλου, περιθωριοποίηση μεγάλων κοινωνικών ομάδων, εξουθένωση του κοινωνικού ιστού, έξαρση της παραοικονομικής δραστηριότητας (που αγγίζει το 50%) και της φοροδιαφυγής η οποία δεν μπορεί να ελεγχθεί μέσω της πολιτικής λιτότητας, και στροφή της ελληνικής οικονομίας προς παρασιτικές και μη παραγωγικές δραστηριότητες (σ. 96). β) Τα αντικειμενικά κριτήρια φορολόγησης συνέβαλαν στη μείωση του μεριδίου της εργασίας μέσα στο

ΑΕΠ και στην αντίστοιχη αύξηση του μεριδίου για κέρδη προσόδους. Έθιξαν κυρίως μικρομεσαίους επιχειρηματίες και βιοτέχνες και δεν άγγιξαν τα υψηλά κέρδη-προσόδους (σ. 31). γ) Το εμπορικό ισοζύγιο κάτω από την πίεση της πολιτικής της «σκληρής δραχμής» που συμπληρώνει το έργο της παραοικονομίας-φοροδιαφυγής σημειώνει συνεχή επιδείνωση. Ενθαρρύνεται η υποκατάσταση της εγχώριας παραγωγής από εισαγωγές (σ. 96). δ) Μετά το 1986 η Ελλάδα αποκλίνει από το μέσο αναπτυξιακό επίπεδο της ΕΕ. Η νομισματική/λογιστική σύγκλιση που επιχειρήθηκε τα τελευταία χρόνια δεν συνδύαστη με τις απαραίτητες διαρθρωτικές μεταβολές που θα οδηγούσαν στην πραγματική σύγκλιση (σ. 51). ε) Εξετάζοντας την ελληνική οικονομία, η συγγραφέας υπογραμμίζει ότι βρίσκεται σε κρίση η οποία δεν είναι ακόμη εκρηκτική αλλά είναι μακροχρόνια και εγκυμονεί κινδύνους: Η αυτούσια μεταφύτευση θεσμών και μακροοικονομικής πολιτικής σε χώρες με ανόμοιες διαρθρώσεις είναι εξαιρετικά επικίνδυνη. Αποδεικνύει ότι για την ελληνική οικονομία, που είναι ουραγός της ΕΕ, επιβάλλεται η ανάπτυξη και όχι η σταθερότητα ως κυρίαρχος στόχος και και ότι η επιβολή αντιπληθωριστικής πολιτικής θα έπρεπε να είναι απορριπτέα (σ. 50-51). στ) Η εξυπηρέτηση κάποιων βραχυχρόνιων και πολύ αμφίβολης αξίας στόχων που επιβάλλονται στην Ελλάδα από την ΟΝΕ, όπως η ταχύρρυθμη μείωση του δημοσίου ελλείμματος σε επίπεδα χαμηλότερα του 3% του ΑΕΠ μέχρι

το 2007, εμπεριέχει ορατούς και θανάσιμους κινδύνους για την οικονομία της Ελλάδας, που είναι η φτωχότερη και η πιο προβληματική χώρα της Ευρώπης των 15 (σ. 62-63). ζ) Η ελληνική οικονομία είναι καταδικασμένη σε ισορροπία υποαπασχόλησης και με εθνικό εισόδημα πολύ κατώτερο του δυνάμενου να παραχθεί, εξαιτίας της ανεπαρκούς κατανάλωσης (σ. 78-79).

Η απόφαση του Υπουργού Οικονομίας για αύξηση κατά 25% του ΑΕΠ ως προσπάθεια συνυπολογισμού της παραοικονομίας, ενώ τίποτε δεν έχει αλλάξει στην πραγματική κατάσταση της ελληνικής οικονομίας, διαγράφει απειλητικές κοινωνικές αντιδράσεις και ανακατατάξεις. Ενώ η Ελλάδα βρίσκεται μακριά από την πραγματική σύγκλιση, το μέσο κατά κεφαλή εισόδημα της ΕΕ15 εμφανίζεται ότι την έχει επιτύχει. Με τη μεθόδευση αυτή δημιουργούνται σοβαρότατα προβλήματα, όπως: α) Ασύλληπτης έκτασης ανισότητες στην ανισοκατανομή εισοδήματος, αφού το επι πλέον 25% του ΑΕΠ προστίθεται ολοκληρωτικά στα παχυλά κέρδη των επιχειρήσεων, ενώ το πρόβλημα των χαμηλών μισθών αποκτά νέες διαστάσεις και η συνέχιση της πολιτικής λιτότητας γίνεται περισσότερο από πριν προκλητικά άδικη και χωρίς βάση. β) Στην Ελλάδα η φορολογική επιβάρυνση ως ποσοστό του ΑΕΠ είναι χαμηλότερη από το μέσο όρο της ΕΕ, στα πλαίσια της φορολογικής εναρμόνισης θα υπέρξει υποχρέωση αύξησης που θα επιπέσει στους ώμους των μισθωτών και των συνταξιούχων, αφού δεν είναι δυνατή η καταπολέμηση της

φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας. γ) Απώλεια κονδυλίων του Ταμείου συνοχής και αύξηση των υποχρεώσεων της Ελλάδας προς την ΕΕ. δ) Διεύρυνση του χάσματος ανάμεσα στην παραγωγικότητα κατ' απασχολούμενο και στην αμοιβή εργασίας. ε) Οι ιδιωτικές και οι δημόσιες επενδύσεις αποδεικνύονται ακόμη πιο ανεπαρκείς ως ποσοστό αναβαθμισμένο ΑΕΠ (σ. 234-238).

Ο πληθωρισμός. Η Ελλάδα δεν είναι απαλλαγμένη ενός μόνιμου πληθωρισμού που δημιουργείται από καταναλώση που στρέφεται στην αλλοδαπή και μάλιστα σε αγαθά που δεν είναι υποκατάστατα των παραγομένων στο εσωτερικό και ανήκουν στην κατηγορία των ημιπολυτελών: αυτοκίνητα, τηλεοράσεις, ηλεκτρονικοί υπολογιστές κ.ά. Ένα μεγάλο τμήμα του πληθωρισμού είναι εισαγόμενο και τροφοδοτείται από την ολοένα και πιο άνιση κατανομή των εισοδημάτων (σ. 79). Είναι και πληθωρισμός ζήτησης, αφού το συνεχώς διογκούμενο τμήμα του ελληνικού πληθυσμού που αδυνατεί να καλύψει τις καταναλωτικές του ανάγκες προσφεύγει στη σύναψη καταναλωτικών δανείων. Το μοναδικό είδος πληθωρισμού που αποκλείεται στην ελληνική περίπτωση είναι ο πληθωρισμός κόστους, αν εντοπιστεί στο κόστος εργασίας (σ. 80). Ο ελληνικός πληθωρισμός είναι διαρθρωτικός και πρωταρχικά οφείλεται στη χρόνια πραγματοποίηση υψηλών κερδών, τα οποία δεν επανεπενδύονται (σ. 98). Η αντιπληθωριστική πολιτική χωρίς προηγούμενες διαρθρωτικές εξυγιάνσεις περιορίζει απο-

κλειστικά και μόνο την εμβέλεια των μισθών, προς όφελος των λοιπών εισοδημάτων. Η πάταξη του πληθωρισμού είναι ασύμβατη με την ταυτόχρονη προσπάθεια αντιμετώπισης δημόσιου χρέους και ελλειμμάτων, ενώ η αντιμετώπιση του δημόσιου χρέους είναι ευχερέστερη σε ελεγχόμενο πληθωριστικό περιβάλλον.

Η εισοδηματική πολιτική είναι προκλητικά άδικη και απροκάλυπτα εμπαικτική για τα χαμηλά εισοδήματα. Εκτός από το στεγνό και κοινωνικά ανάληπτο πρόσωπό της, η εφαρμογή της κινδυνεύει άμεσα να διαρρήξει πλήρως και ολοκληρωτικά τον κοινωνικό ιστό της Ελλάδας και να καταστήσει τουλάχιστον το 60% των Ελλήνων εχθρούς του κράτους. Είναι, επίσης, έντονα αντιαναπτυξιακή διότι συρρικνώνει τα εισοδήματα από εργασία, προκαλεί περισσότερες εισαγωγές, μεγαλύτερη φοροδιαφυγή-παραοικονομία και στρέφει την ελληνική οικονομία προς παρασιτικές δραστηριότητες (σ. 98-99). Η συγγραφέας αποδεικνύει ότι η δημοσιονομική εξυγίανση δεν επιτυγχάνεται με φοροελαφρύνσεις στα υψηλά εισοδήματα (σ. 108-112).

Ο μύθος του υψηλού εργατικού κόστους στην Ελλάδα αποδεικνύεται από σχετικές έρευνες. Το ποσοστό της μισθωτής εργασίας στη συνολική απασχόληση είναι πολύ μικρό σε σύγκριση με το αντίστοιχο μέσο όρο των οικονομιών της ΕΕ (48% έναντι 85%) εξ αιτίας της αυτοαπασχόλησης και της αγροτικής απασχόλησης. Οι αμοιβές των Ελλήνων μισθωτών αντιπροσώ-

πευαν το 1999 λιγότερο από τα 2/3 των αντίστοιχων της ΕΕ. Η συγγραφέας αποδεικνύει ότι «το χαμηλό εργατικό κόστος ευθύνεται για την επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας των ελληνικών προϊόντων» (σ.100-106).

Το κράτος πρόνοιας. Η υποχώρηση του κοινωνικού κράτους που προχωρεί σταθερά και ενδύεται πολλές μορφές θα έχει προοδευτικά οδυνηρές επιπτώσεις στο βαθμό ανισοκατανομής σε ολόκληρη την Ευρώπη, ενώ στην Ελλάδα θα είναι ακόμη βαρύτερες, αφού ήδη υπάρχει η πιο άνιση κατανομή (μεταξύ των χωρών της ΕΕ15 εκτός της Πορτογαλίας). Οι κοινωνικές δαπάνες στην Ελλάδα είναι πολύ χαμηλότερες σε σύγκριση με τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ (π.χ. το 1999 κατά 5.4 εκατοστιαίες μονάδες). Οι μισοί Έλληνες συνταξιούχοι λαμβάνουν σύνταξη που βρίσκεται κάτω από τα όρια της φτώχειας. Η κατανομή του εισοδήματος γίνεται ακόμη πιο άνιση μετά την επιβολή της φορολογίας. Στην περίοδο 1984-1999, αν και το ΑΕΠ σημείωνε συνεχή αύξηση, οι κατώτατοι πραγματικοί μισθοί μειώθηκαν κατά 16%. Το ημερήσιο επίδομα ανεργίας ως ποσοστό του βασικού μισθού στην περίοδο 1982-1997 μειώθηκε από 67% σε 42%. Βασικό πρόβλημα του ελληνικού κράτους πρόνοιας είναι η αναποτελεσματικότητά του: αποδεικνύεται ότι κάνει τους φτωχούς φτωχότερους και τους πλούσιους πλουσιότερους (σ. 116-128).

Η Ελλάδα και η ΕΕ. Η ανάγκη για την επίτευξη σταθερότητας αμέσως και χωρίς χρονοτριβή και οι τεράστιες

θυσίες για να γίνει η Ελλάδα μέλος της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) το 2001 αναίρεσαν από την ελληνική οικονομία όλες τις αναπτυξιακές της δυνατότητες. Η ΕΕ έχει επιδοθεί στο «κυνήγι της ανταγωνιστικότητας», το οποίο απαιτεί αναδιαρθρώσεις-μεταρρυθμίσεις-απορρυθμίσεις, οι συνέπειες των οποίων στρέφονται εναντίον των Ευρωπαίων εργαζομένων. Μαζικές απολύσεις ακολουθούν τις ιδιωτικοποιήσεις, εξαγορές, συγχωνεύσεις επιχειρήσεων, ενώ λαμβάνονται μέτρα για την «ελαστικοποίηση της εργασίας», που σημαίνει την με κάθε μέσο συμπίεση των μισθών και με κάθε θυσία την αύξηση των κερδών των πάσης μορφής επιχειρήσεων. Ελεύθερο ωράριο μέχρι 65 ώρες την εβδομάδα, κατώτερα επιδόματα ανεργίας, προοδευτική εξαφάνιση του κράτους πρόνοιας.

Τι θα συμβεί στο μέλλον. Η παγκοσμιοποίηση καθώς και η ΕΕ αντιμετωπίζουν αξεπέραστα αδιέξοδα. Χωρίς αναθεώρηση των βάσεων τους, η πορεία τους θα είναι πολλαπλά προβληματική. Στην Ελλάδα άνεργοι και γλίσχρα αμειβόμενοι εργαζόμενοι είναι φυσικό να στρέφονται προς την αγορά πάμφθηνων προϊόντων που εισάγονται από την Κίνα. Οι ελληνικές επιχειρήσεις θα κλείνουν με αυξανόμενους ρυθμούς, η ανεργία θα αυξάνεται, η φτώχεια θα φουντώνει, το δημόσιο χρέος και τα ελλείμματα θα διογκώνονται.

Υπάρχει λύση; Η συγγραφέας προτείνει τις ενδεδειγμένες κατευθυντήριες γραμμές πολιτικής: Απαιτείται λιγότερη φιλελευθεροποίηση και περισσότερη

κρατική παρέμβαση, λιγότερη προσφυγή στα κελύσματα της ΕΕ και περισσότερη προσφυγή σε εθνικές πολιτικές που εξυπηρετούν τις ιδιαιτερότητες της ελληνικής οικονομίας. Για να αποφύγουμε την καταστροφή επιβάλλεται να ξαναθυμηθούμε τη σημασία της ζήτησης που η ακραιφνής νεοφιλελεύθερη άποψη έχει από χρόνια υποβαθμίσει. Χρειάζεται αναδιανομή του εισοδήματος όχι υπέρ των πλουσίων, όπως συνέβη τα 20 τελευταία χρόνια, αλλά υπέρ των φτωχότερων. Η υποτονική ζήτηση θεωρείται κύριο πρόβλημα των χαμηλών ρυθμών ανάπτυξης στην ΕΕ όπου συζητείται η προσπάθεια αναζωογόνησης της ασθενικής οικονομίας με τη βοήθεια της αύξησης των πραγματικών μισθών. Ανάμεσα στα μέτρα που προτείνονται είναι η άμεση ανακατανομή του εισοδήματος από τα κέρδη προς τους μισθούς και συντάξεις με τη βοήθεια αποτελεσματικότερου φορολογικού συστήματος προκειμένου αυτό να πολεμήσει την τεράστια φοροδιαφυγή και να καταργήσει όλες τις φοροπαλλαγές των μεγάλων εισοδημάτων, καθώς και η καθιέρωση 35 ωρών εβδομαδιαίας εργασίας. Οι ιδιωτικοποιήσεις δεν μπορεί να εμφανίζονται ως αυτοσκοπός αλλά ως μέσο για την επίτευξη γενικότερων στόχων όπως ταχύτερων ρυθμών ανάπτυξης, πλήρους απασχόλησης, αυξημένης απόδοσης, πάταξης της διαφθοράς κ.ά. Βασικός στόχος να είναι η επίτευξη ταχύρυθμης ανάπτυξης και η δικαιότερη κατανομή

του εισοδήματος. Ο ρόλος του κράτους οφείλει να ξαναγίνει σημαντικός σε όλους τους τομείς στους οποίους μεγάλες κοινωνικές ομάδες χρειάζονται προστασία, όπως επιβάλλεται να παρακαμφθεί η εσφαλμένη άποψη περί «καλού ιδιωτικού και κακού δημόσιου τομέα». Θα πρέπει συντονισμένα να γίνει προσπάθεια μεταβολής των αποδεδειγμένα επικίνδυνων και αποτυχημένων επιλογών της ΕΕ, όπως και να εγερθεί εναντίωση στην επιλογή του διευθυντηρίου της ΕΕ όταν οδηγεί τους Ευρωπαίους εργαζόμενους σε εξαθλίωση και σε επιστροφή των εργασιακών σχέσεων του μεσαίωνα.

Η μικρή αυτή περίληψη αποτελεί ένα ελάχιστο δείγμα της εξαιρετικής ανάλυσης που περιέχεται στο βιβλίο. Τα *Αδιέξοδα της ελληνικής οικονομίας* είναι για τους οικονομολόγους και κοινωνιολόγους ένα απαραίτητο βοήθημα για την κατανόηση της σημερινής κατάστασης της οικονομίας της Ελλάδας, η οποία ως μέλος της ΕΕ/ΟΝΕ έχει δεσμευθεί να εφαρμόζει συγκεκριμένα μέτρα, υποχρέωση που ισχύει για οποιαδήποτε κυβέρνηση προκύψει στο μέλλον. Είναι ένα βιβλίο που δεν πρέπει απλώς να βρίσκεται στη βιβλιοθήκη κάθε σκεπτόμενου Έλληνα και Ελληνίδα, αλλά να αποτελεί μέρος των βασικών γνώσεών τους.

Έφα Έμμε-Πουλοπούλου
Μέλος της Ακαδημίας Επιστημών
της Νέας Υόρκης